

PROJEKT

1) VYMEZENÍ TÉMATU, PROBLÉMU, OTÁZKY, HLAVNÍCH A VEDLEJŠÍCH OTÁZEK

Téma: Útěky mladistvých z výchovných zařízení.

Problém: Útěky dívek z výchovného ústavu.

Otázka: Jaké jsou příčiny útěků dívek z výchovného ústavu?

Na problematiku útěků z výchovných zařízení je ze strany samotného zařízení i veřejnosti pohlíženo jako na nebezpečný jev, a to zejména z důvodů spojení útěků s trestnou činností. Stejně jako v jiných případech se hledá nejprve příčina daného chování, měla by jí být věnována pozornost i v problematice útěků. Příčiny útěků dívek nám mohou odhalit řadu důležitých a na povrch jinak skrytých informací, použitelných pro efektivní intervenci s dívkami ve výchovném zařízení.

Intelektuálním cílem mého výzkumu je porozumět prožívání pobytu dívek ve výchovném zařízení a na tomto základě zjistit příčiny útěků dívek ze zařízení. Praktickým cílem je přínos získaných poznatků a informací o příčinách útěků pedagogům pracujícím s dívkami v zařízeních výchovného typu a následná možnost využití těchto poznatků pedagogy k hledání řešení jak útěky dívek ze zařízení eliminovat a v ohledu na zjištěné příčiny včasné zvolit vhodnou a účinnou intervenci.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou příčiny útěků dívek z výchovného ústavu?

Vedlejší výzkumné otázky:

Do jaké míry jsou uspokojovány potřeby dívek ve výchovném ústavu?

Co dívky motivuje k útěkům?

Jaké změny v zařízení by motivovaly dívky k úmyslu zůstat v zařízení?

Z jakého důvodu své útěky opakují?

Jaký rozdíl vnímají mezi pobytem v zařízení a na útěku?

2) VÝBĚR VÝZKUMNÉ STRATEGIE

Pro realizaci výzkumu jsem si vybrala kvalitativní výzkumnou strategii. Vzhledem ke stanovenému cíli výzkumu, který se ptá otázkou „Jaké příčiny?“ mi kvalitativní metoda pomůže dosáhnout vyzkoumání požadovaného cíle do hloubky, nikoliv jen povrchově. Ve výzkumu se neopírám o žádné teorie, které bych chtěla potvrdit. Mým cílem je co nejlépe proniknout do osobních příčin útěků dívek na základě jejich vlastních zkušeností s touto problematikou.

„Výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případu. Nezůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy“ (Hendl, 2005, s. 53). Prostřednictvím kvalitativního výzkumu se tedy nebudu snažit rozebrat co největší výzkumný vzorek, ale co do největší míry porozumět respondentům, a to mi umožní pochopit zkoumanou problematiku.

Použitá literatura

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

3) PROBĚHLÉ VÝZKUMY

Pozn. Z toho důvodu, že jsem nenašla žádné výzkumy v odborných publikacích na téma mého projektu s názvem Problematika útěků z výchovných zařízení jsem vyhledala výzkumy s tematikou sociálně patologických jevů u dětí.

1. výzkum

Autoři výzkumu vycházejí z alarmujícího nárůstu kriminality u dětí a mladistvých od roku 1989. Výzkum proběhl v České republice.

Tématem výzkumu jsou: Kriminologické aspekty dětí s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou.

Autoři výzkumu odpovídají na otázku: Jaké jsou životní peripetie dětí, které předcházely jejich umístění do školských výchovných zařízení?

Použitá data:

listinné materiály, které vznikly v souvislosti se soudním řízením o ochranné či ústavní výchově dítěte, anamnestický dotazník o dítěti, speciálně-psychologické testy, záznamový arch dítěte

Výsledky:

Do ústavní výchovy se z výchovných důvodů dostávají především děti pocházející z neúplných či doplněných rodin, sociálně spíše slabších. Rodiče mají velmi nízkou kvalifikaci a často jsou bez pevného zaměstnání. Nezanedbatelný podíl tvoří dívky, třetina je Romů. Tyto děti mají ve škole problémy s učením i chováním, které se prudce vyostřují při přechodu na druhý stupeň. Téměř polovina dětí navštěvuje zvláštní školu, což plyne i z jejich podstatně nižší intelektové kapacity v porovnání s populací. Zvýšeně se mezi nimi vyskytují děti trpící lehkou mozkovou dysfunkcí a psychickými problémy. Většina z nich se dopouští záškoláctví, vztah ke škole a vzdělávání je silně negativní. Páchají především majetkové delikty, k čemuž mají často vzory ve vlastní rodině; ta používá nevhodných pedagogických postupů, výchova je nedůsledná, často chybí zájem ze strany rodičů. Děti jsou zvýšeně agresivní, špatně ovlivnitelné, mnohé kouří a řada z nich experimentuje s návykovými látkami. Resocializační prognóza je u velké části z těchto dětí, vzhledem k sociálnímu prostředí, v němž vyrůstaly, spíše pesimistická.

Zdroj:

VEČERKA, K., HOLAS, K., ŠTĚCHOVÁ M., DIBLÍKOVÁ, S. Kriminologické aspekty dětí s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou. *Sociologický časopis*, 2001, roč. XXXVII, č. 1, s. 89-102.

2. výzkum

Téma: Analýza kriminality a útěkovosti dětí a mladistvých umístěných v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Důvodem zpracování Analýzy byla nejasná otázka zadržování dětí na útěku Policií ČR, předávání zadržených dětí zpět zařízením, poznatky, které signalizovaly rostoucí obtíže související s výkonem ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních (narůstající počty útěků, kriminalita páchaná na útěku).

Použitá data:

Dokumenty o základních charakteristikách zařízení ústavní a ochranné výchovy, rozborů útěků

Výsledky:

□ Institucionální péče o děti v ČR je realizována ve **199** zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (diagnostické ústavy, výchovné ústavy, dětské domovy se školou a dětské domovy). K 15. říjnu 2003 bylo v těchto zařízeních umístěno **7 250** chlapců a dívek se soudem nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, na základě předběžného opatření nebo žádosti rodičů (*Příloha č.2 k příloze č. 2* uvádí počty zařízení, jejich strukturu a počty umístěných dětí v letech 1999 - 2003).

□ Počet zařízení trvale narůstá (ze 185 v roce 2000 na 199 v roce 2003) za současného snižování celkového počtu umístovaných dětí ve všech zařízeních a snižování počtu dětí ve skupinách. Tím dochází k individualizaci péče o umístěné děti.

□ Počet dětí se téměř nemění, jejich složení ano, a to mírně ve prospěch dívek (2 736 dívek v roce 2000, 2 909 v roce 2003).

□ Dítě je umístěno do některého z výše uvedených zařízení na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní nebo uložení ochranné výchovy, předběžném opatření nebo na žádost rodičů. Soud ve svém rozhodnutí současně stanoví, ve kterém zařízení bude prováděn výkon uloženého opatření.

□ Převážná většina dětí (83 %) má soudem nařízenou ústavní výchovu, zatímco ochrannou výchovu má uloženu nepatrná část (1,2 %) dětí. Zbývající část dětí (15,8 %) je umístěna na základě předběžného opatření vydaného soudem nebo na základě žádosti rodičů.

□ Děti s uloženou ochrannou výchovou a nařízenou ústavní výchovou jsou často umístěny ve společných zařízeních (výchovných skupinách); stavebně technické a režimové podmínky

zařízení neodpovídají potřebám, nutnostem plynoucím z charakteru a chování dětí a skutečnému stavu (děti opakovaně utíkají, často během několika málo dní).

□ Byl zjištěn (statistikou Ministerstva spravedlnosti) značný nepoměr mezi nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou.

□ Od ředitelů a vedoucích vychovatelů zařízení bylo zjištěno, že soudy i v opodstatněných případech téměř nevyužívají možnosti uložení ochranné výchovy.

□ Soudy mnohdy nepřístupují na návrhy ústavů o změnu z nařízené ústavní výchovy na uložení ochranné výchovy, a to ani u případů, které v současné době naplňují skutkovou podstatu § 22 zák. č. 218/2003. Soud spíše ústavní výchovu zruší pro neplnění jejího účelu.

□ Ze získaných číselných podkladů vyplývá, že od roku 2000 trvale narůstá počet útěků ze zařízení (průměrně utíká 39,4 % dětí ze zařízení ročně).

□ Číselné údaje odhadované, a částečně doložené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy jsou mnohonásobně nižší než údaje získané od všech okresních (obvodních, městských) ředitelství Policie ČR a Policejního prezidia ČR. Jednoznačné vysvětlení tohoto zásadního rozdílu neexistuje. Do jisté míry však lze dovozovat, že to je způsobeno povinností zařízení hlásit Policii ČR jakékoliv nedovolené vzdálení dítěte ze zařízení (i opožděný návrat z vycházky); policie eviduje každé takové oznámení jako útěk svěřence (***veškerá vzdálení dětí bez souhlasu zařízení***).

□ Statisticky je velmi obtížné zjistit, kolik trestných činů spáchají děti na útěku ze zařízení. Uvedené údaje proto dokladují úroveň kriminality dětí umístěných v zařízeních, bez ohledu na to, zda je spáchána na útěku či ne.

□ Policie ČR odhaduje vysokou latenci v oblasti trestné činnosti spáchané dětmi na útěku (statistické údaje zahrnují jen zjištěné skutky. Trestná činnost těchto osob se velmi těžko zjišťuje a prokazuje).

□ Počet trestných činů spáchaných dětmi umístěnými v zařízeních celkově klesá (zejména majetkové tr. činy). Trvale však narůstá násilná kriminalita těchto dětí (zvláště loupeže - 87 v roce 2000, 313 v roce 2003).

- Děti, po kterých je vyhlášeno pátrání, se trestné činnosti dopouštějí po celém území České republiky, trestná činnost je evidována různými útvary Policie ČR. Útvar, který vyhlásil pátrání po této osobě, není o její trestné činnosti informován.
- Přesto Policie ČR signalizuje problémy spojené s navracením dětí zadržených na útěku (zařízení mnohdy nemají možnost přijet si pro zadržené dítě). Situace je způsobena neznalostí právního stavu.
- Při zadržování dětí na útěku postupuje Policie ČR podle předpisů uvedených v *Příloze č.1 k příloze č.2* a jejich konkrétních ustanovení.
- Ze strany zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy je postup při přebírání uprchlých dětí zpět do zařízení, ze kterého dítě uteklo²⁾, dobře legislativně ošetřen. Ustanovení právních předpisů jsou jasná a nepřipouštějí odchýlné výklady.
- Pátrání po dětech na útěku je ze strany Policie ČR považováno za okrajovou záležitost, policisté mají často informace o místu pobytu a situaci neřeší.
- Po odchodu ze zařízení (nabytím zletilosti) mladí dospělí velmi obtížně hledají bydlení a zaměstnání. Ocitají se v izolaci, vazby s původní rodinou jsou většinou zprůtrhány, do zařízení, ve kterém strávili zpravidla několik let, se vrátit nemohou. Toto období je pro ně velmi kritické. Podle neověřených odhadů se až 50 % z nich dostává do konfliktu se zákonem (do 2 - 5 let po opuštění zařízení).

Zdroj:

Ministerstvo vnitra [online]. 2005. [ci. 2012-04-09]. Dostupné na World Wide Web: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/system/vlada/2004_1/pril_2.html>.

4) NÁVRH METODY SBĚRU DAT, PŘEDSTAVA O POČTU A KONTAKTOVÁNÍ VÝZKUMNÝCH JEDNOTEK, ZPŮSOB SBĚRU DAT, ZPŮSOB KONTAKTOVÁNÍ A VÝBĚRU ZKOUMANÉ JEDNOTKY

Ve svém kvalitativním výzkumu budu používat data získaná z analýzy dokumentů výchovného ústavu ve Velkém Meziříčí a biografických studií dívek. Výzkum doplním skupinovým rozhovorem s dívkami z výchovného ústavu, konkrétně realizováním polostrukturované ohniskové skupiny. Ohniskovou skupinu budu dělat s 6-8 dívkami z výchovného ústavu, které budu znát a oni budou znát mě.

Ohniskovou skupinu budu realizovat v rámci souvislé praxe v tomto zařízení. Dívky oslovím v zařízení během praxe. Dívky si budu vybírat do ohniskové skupiny na základě analýzy jejich biografické studie a dle jejich zkušeností s útěky z výchovného ústavu. Pokud by se stalo, že nebude dostatečný počet dívek pro ohniskovou skupinu, realizovala bych s nimi individuální rozhovory.

Rozhovory budou nahrávány na diktafon a videokameru. Je však nutné počítat s nesouhlasem dívek s nahráváním na videokameru. V tomto případě se účastní ohniskové skupiny pomocný moderátor, kterým bude vychovatel či psycholog, kterého dívky dobře znají a důvěřují mu. Tento moderátor bude zaznamenávat terénní poznámky.

Jako prostředí zvolím místo, kde se budou dívky cítit nejlépe. Například společná místnost ve výchovné skupině.

Jelikož to bude polostrukturovaná ohnisková skupina, budu mít předem nachystaných pár otázek, kterých se budu držet, abych se nevychýlila od tématu.

5) ÚRYVEK Z PŘIPRAVOVANÉHO NÁSTROJE SBĚRU DAT

Židle či pohovky umístím do kruhu, abychom se navzájem všichni viděli. V kruhu budu sedět i já a pomocný moderátor. Dívky budou mít k dispozici menší občerstvení, aby se cítily co nejpohodlněji. Na začátek je seznámím s tím, proč a na jaké téma chci s nimi vést tuto ohniskovou skupinu. Zdůrazním také anonymitu získaných informací z výzkumu a mé přání, aby tento rozhovor byl spíše příjemnou diskuzí, ve které nikdo nebude nucen odpovídat na otázky a zároveň se nebude muset bát něco říci, protože nikdo nebude jeho odpovědi

soudit či hodnotit. Vymezíme si také navzájem jednoduchá pravidla pro komunikaci, tzn nepřekřikovat se, neskákat si do řeči apod.

Poté započnu rozhovor uvolňující otázkou, jak se jim dnes daří? Z čeho mají dnes radost či co se jim naopak nedaří? Následně bych ráda pozvolna přešla k tématu, a to otázkou, jak se jim v ústavu líbí? Další otázky budou směřovat k prožívání pobytu v ústavu konkrétně k oblasti volného času: „Jak jste to prožívaly, když jste sem přišly? Byla to pro vás velká změna? Co se pro vás nejvíce změnilo? Je tu něco, co se vám tu líbí, co jste třeba předtím dělat nemohli a teď k tomu máte příležitost? Co vás tu baví dělat? Rozvíjíte tu nějak své koníčky? Co je vám tu nepříjemné?“

Dále bych přešla do oblasti sociální sítě zde v ústavu: „Jak se snášíte navzájem ve výchovné skupině? Máte tu nějakou kamarádku či kamarádky, na které se můžete spolehnout? Chybí vám tu nějaký člověk? Jaký a proč?“

Nepočítám s tím, že tyto otázky půjdou přesně takto za sebou. Je možné, že se dostaneme trochu jiným směrem, záleží na odpovědích dívek. Vždy se však budu snažit vrátit se k pořadí otázek, pokud rozhovor sklouzne někam jinam. Také bude nutná velká míra improvizace.

Pozorování nebude nutné, jestliže budu ohniskovou skupinu nahrávat na videokameru. Jestliže však bude rozhovor bez kamery, nechám pozorování na pomocném moderátorovi, protože bych jako moderátor stěží zvládala sledovat verbální komunikaci dívek a ještě koordinovat rozhovor. Maximálně si budu zaznamenávat, která z dívek právě hovoří.

6) PRAKTICKÉ A ETICKÉ PROBLÉMY VE VÝZKUMU

Ve výzkumu se mohu setkat s nesouhlasem respondentů s nahráváním ohniskové skupiny na videokameru. Tento problém budu řešit využitím pomoci pomocného moderátora, který bude zaznamenávat terénní poznámky. Pokud bych nemohla použít ani diktafon, musela bych situaci vyřešit tím, že si budu rozhovory zapisovat na papír nebo si vzít k sobě ještě jednoho pracovníka zařízení pro výpomoc se zaznamenáváním rozhovorů.

Některý z mnou vybraných respondentů nebude souhlasit s účastí na výzkumu. Z toho důvodu, že je účast na výzkumu dobrovolná, nebudu na potencionální respondenty vyvíjet žádný nátlak a pokud to půjde, vyberu jiného respondenta.

Respondenti mi nebudou důvěřovat a tím dojde k nízké validitě a přesnosti získaných informací. Této situaci se budu snažit předejít tak, že vysvětlím respondentům, že jejich

výpovědi budou anonymní, že nespolupracuji s policií ani jiným orgánem, který by mohl získaná data nějak zneužít. Také že jejich výpovědi nebudou zneužity proti nim ani v rámci zařízení.

Respondenti nebudou chtít komunikovat nebo budou mluvit stále stejné osoby a ostatní se nebudou zapojovat do diskuze. V tomto případě se budu snažit otázkami namotivovat k diskuzi i ostatní, ale pokud nebudou chtít hovořit, nebudu je nutit.

U některých z respondentů propukne během rozhovoru nadměrný projev emocí ve formě pláče, vzteku apod. V této situaci se budu snažit zaujmout empatický pohled na věc. Jestliže se někdo rozpláče, nechám ho vyplakat a nebudu ho tlačit do další diskuze. Naopak propadne-li někdo pocitu vzteku, budu se snažit situaci zklidnit a přenést se od tématu, které tuto emoci vyvolalo. V případě naskytnutí situace, ve které nebudou emoce zvládnutelné, budu mít „v záloze“ psychologa, etopeda či vychovatele, aby si měl případně s dívkami kdo promluvit, pokud budou mít i nadále potřebu s někým hovořit o svých emocích. Během rozhovoru se totiž mohou otevřít témata, která bude potřeba ukončit.

7) ZÁZNAM Z PRVNÍHO REALIZOVANÉHO ROZHOVORU

Rozhovor s 14ti letou dívkou, klientkou SVP

Já: Jak se ti líbí v SVP?

Ona: Vůbec! Ještě tu musím trčet měsíc. Zítra mám půlení a za měsíc konečně vypadnu.

Já: Kvůli čemu jsi se dostala do SVP?

Ona: Jsem zdrhala z domu, kvůli kouření trávy a tak. Taky do školy jsem nechodila a pořád jsem se hádala s mámou. Jo a taky jsem zmlátila jednu holku ve třídě. *(klidný výraz)*

Já: Proč jsi to udělala?

Ona: Neměla si vyskakovat. Navážela se do mé kamarádky. *(trochu rozhněvaná)*

Já: Kvůli čemu jsi z domu utíkala?

Ona: Protože mě to doma nebavilo a kdybych řekla mámě s kým jdu, tak by mi to nedovolilami máma. Vždycky jsem jí řekla, že jdu k Hance. S Hankou jsem sice byla, ale ta šla s náma hulit. *(smích)*

Já: S kým jsi tedy chodila ven?

Ona: S kámošema, s Martinem, mým klukem a s holkama. Než jsem šla do SVP, tak hlavně s Martinem.

Já: A utíkala jsi jenom z domu nebo i ze školy?

Ona: Jó, ze školy taky...furt. Nebo jsem tam ani nešla a pak jsem přišla domu ve stejnou dobu, jako mi končí škola a máma nic nepoznala. To bylo dobrý. Jenže pak to učitelka kecla mámě, že tam nechodím a byl z toho průser.

Já: Proč jsi mámě neříkala pravdu kam jdeš?

Ona: No protože by mi to nedovolila. Když jsem jí ale řekla, že jdu k Hance, tak to bylo v pohodě.

Já: A co děláš, když jsi s kámošema?

Ona: No tak děláme kalby a tak. Doma je to o ničem. Bráchové mi pořád něco berou a s mámou se furt hádáme. S kámošema je to lepší. Zachlastáme, dáme cigárko a tak. Prostě bájo.

Já: Stalo se, že ses někdy nevrátila domů třeba přes noc?

Ona: Joo, několikrát. Jednou když jsme dělali kalbu u kámoše. Ráno jsme se vzbudili a tam byl fakt děsnej bordel. Všude ležely flašky od Jelzinu a rumu. Jsme to uklízeli celý dopoledne. Máma pak na mě byla nasraná...ježiš pardon, našťvaná.

Já: Co by se muselo změnit, abys z domu neutíkala?

Ona: Nevim...asi kdyby mi máma dovolovala chodit ven s kámošema. Jenomže ta mě s nimi nikdy nepustí. To radši budu lhát, že jdu k Hance nebo zdrhnu ze školy. *(sklopený pohled do země)*

Já: A co tady v SVP? Nepřemýšlela jsi o útěku?

Ona: Jooo, na vycházkách by to šlo v pohodě, ale stejně by mě pak zase šoupli sem. Jedna holka tu prý vyskočila jednou z okna a zlomila si nohu. Nechápu, proč skákala z okna, když mohla klidně zdrhnout z vycházek. *(udivený výraz s překvapením)*

Já: Kam by jsi šla, kdybys utekla?

Ona: Za kámošema. No vlastně většina je teď taky v ústavech, ale Jirka se teď vrátil z krimu. *(sebevědomý výraz?)* Bych nasedla na vlak nebo jela stopem do Bystřice. Týjo, už abych byla vodsad' pryč. Už se těším, až pojedem s kámošema kempovat na celej tejden o prázkách. Si pronajmeme chatu a bude prdel. A taky už se těším na Pelíšky.

Já: Co to je ty pelíšky?

Ona: Tam hrajou různý skupiny. A nejlepší je, když se tam nakonec porvou anarchisti se skinama. To mě baví. *(lišácký úsměv)*

Zvolila jsem polostrukturovaný rozhovor s dívkou z SVP o jejich útěcích z domova a SVP. Ohniskovou skupinu jsem nedělala z toho důvodu, že by byl problém se souhlasem zákonných zástupců dětí a navíc nikdo z dětí neměl s útekem zkušenosti, kromě jedné dívky, se kterou jsem udělala rozhovor.

Rozhovor byl realizován se souhlasem dívky i jejího zákonného zástupce. Byl nahráván na diktafon. Rozhovor probíhal v příjemném prostředí na balkoně střediska za pěkného počasí, kde jsme nebyli nikým rušeni. Rozhovor proběhl až po týdnu mé praxe v SVP. S dívkou jsme se už tedy předem trochu poznali, a proto neměla obavy se se mnou bavit o svých problémech.

8) NÁVRH NA MODIFIKACI VÝZKUMNÉHO PLÁNU

Jako první bych si určitě měla lépe ohlídat souhlasy zákonných zástupců dítěte s účastí na výzkumu. V SVP by se nestihly souhlasy sesbírat do realizace rozhovoru a proto byl nakonec uskutečněn pouze jeden rozhovor. Z toho důvodu bude příště lepší připravit si co nejdříve souhlasy pro zákonné zástupce, aby se mi do realizace výzkumu vrátily.

Během rozhovoru jsem také zjistila, že je velice jednoduché odchýlit se od tématu, což se mi stalo i během rozhovoru. Je tedy nutné, držet se připravených otázek a příliš nerozebírat a nerozvětňovat odpovědi dotazovaného. Dozvěděla jsem se pak více o ostatních problémech dívky. To se však dá vysvětlit tak, že dívka neměla s útekem ze zařízení zkušenosti. Dívky, se kterými budu dělat rozhovory ohniskovou skupinou, budou mít s útekem zcela jiné zkušenosti z útěky a ze zařízení utekly opakovaně.

9) SEZNAM RELEVANTNÍ LITERATURY

Rees, G.; Smeaton, E.; Wade, J. Children and young people going missing from children's homes in Leeds. Centre for Public Scrutiny [online]. C2011 [cit. 25.4.12]. Dostupné na World Wide Web: <<http://cfps.org.uk/domains/cfps.org.uk/local/media/library/63.pdf>>

Children in trouble : the role of families, schools and communities . Carol Hayden. New York, N.Y. : Palgrave Macmillan, 2007. xix, 177 s.

Early childhood curricula and the depathologizing of childhood . Rachel M. Heydon and Luigi Iannacci. Toronto : University of Toronto Press, c2008. x, 203 s.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí. 2004* 1. vydání Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.

JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA J., NĚMEC, J., PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1997. ISBN 80-85121-89-1.

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. 2001* 1. vydání Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2

LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. s. 344. ISBN 80-7169-195-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1995. ISBN 80-85850-08-7.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974, Praha : Státní zdravotnické nakladatelství 1968

MATĚJČEK, Zdeněk.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2

ŘÍČAN, Pavel.: *Cesta životem*. Praha: Portál, 2006. 390 s. ISBN 80-7367-124-7

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. Riziko a resilience. *Československá psychologie*, 1998, roč. 42, č. 2, s. 97-105.

ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha : Grada Publishing a.s., 2009. 104 s. ISBN 978-80-247-2947-3

Pěkný projekt, ten výzkum bude velkou výzvou, zejména focus group, myslím že bude náročné opravdu vytvořit uvolněnou atmosféru a dívky přimět otevřeně hovořit o útěcích. Možná by bylo lepší doplnit vše nějakou společnou činností, aby to bylo spontánnější (diskutovat o nějakém příběhu, vytvářet výtvarné dílo atd.). Určitě nezapomeňte představit dívkám hned na úvod dobře sebe, nechat je klást otázky, představit i toho, kdo bude u diskuse jako pomocný moderátor.